

Salsa!.doc

1

JAARGANG 2 | MAART 2006
DRIEMAANDELIJKE UITGAVE

NIUWSBRIEF VAN DE VRIENDEN VAN HET LEUVENS STADSARCHIEF

Een nieuw Salsa!-werkjaar

Iets meer dan een jaar geleden, op 18 januari 2005, is in alle stilte de vzw Salsa!, de vriendenkring van het Leuvens stadsarchief, opgericht. Wat later volgden de eerste danspassen en kwamen wij met de vereniging naar buiten. Gedurende de voorbije maanden kreeg Salsa! de tijd om in cadans te geraken en vandaag kan ik, samen met de 171 leden, tevreden op een succesvol eerste werkjaar terugkijken. Het bestuur heeft de vuurproef doorstaan en wil er mee doorgaan. Het stadsbestuur was vanaf het eerste ogenblik Salsa! gunstig gezind en blijft onze vereniging steunen. De toekomst wenkt.

Het Leuvens stadsarchief – en daar is het ons om te doen – heeft dankzij Salsa! meer bekendheid en uitstraling gekregen en is zeker geen ‘gesloten bastion’. Archivarissen worden in Leuven – zo hoop ik tenminste – niet langer geassocieerd met ‘stoffige en depressieve, mensenschuwe wezens’. Dit bleek nog eens tijdens de Erfgoedkwis, die het archief op 2 december 2005 voor de vierde keer samen met de Leuvense erfgoedcel organiseerde. Deze kwis heeft als doelstelling het erfgoed op een ontspannen wijze aan de Leuvenaars voor te stellen, en kon ook dit jaar op heel wat belangstelling rekenen. Na een bijzonder spannende strijd behaalde de ploeg ‘De Lo’ uiteindelijk de overwinning. Dirk Baro, Cecile Keereman, Inge Sevenants en Piet Siffert kregen als winnaar elk een prachtige reproductie uit het fotoalbum van Fierlants (1865) cadeau. Ook in 2006 zal het stadsarchief de historische en erfgoedkennis van de Leuvenaars testen. We hopen alvast opnieuw op een ruime deelname van onze Salsa!-leden.

Omdat een archivaris op de eerste plaats toekomstgericht is, wil ik hier dan ook de wens uitspreken dat Salsa! dit jaar de kaap van de 200 leden zou bereiken. Het nieuwe jaar is alvast goed begonnen. Zo was er op 2 februari 2006 de feestelijke opening van de tentoonstelling ‘Broedertwist. België en Nederland en de erfenis van 1830 | 1831’. Het stadsarchief van Leuven was hierbij nauw betrokken en coördineerde o.a. de deeltentoonstelling over de gebeurtenissen in Leuven. Archivaris Piet Veldeman schreef ook verschillende bijdragen in de catalogus ‘Vrijgevochten Stad. Leuven en de Revolutie van 1830 | 1831’ en zat eveneens in de eindredactie. Ook archivaris Marika Ceunen en twee bestuursleden van Salsa! schreven een artikel in deze nieuwe publicatie.

Ook dit jaar kan u van ons vier afleveringen van Salsa!.doc verwachten. Elk nummer brengt nieuws uit het stadsarchief en stelt een boeiende archiefserie of verzameling voor die er bewaard wordt. De eerste aflevering zet meteen de toon. Zo is er een terugblik op het verschijnen van het eerste Salsa!-Cahier op 6 december 2005. De feestdag van Sinterklaas wordt trouwens elk jaar de dag waarop Salsa! al haar leden voor een bijzondere activiteit zal uitnodigen – ‘Vol verwachting klopt ons hart...’.

Uiteraard kan de Leuvense herdenking rond ‘175 jaar wèg van Oranje’ ook in deze nieuwsbrief niet ontbreken. In de rubriek ‘Oude kranten vertellen’ staat het weekblad *Feuille d’Annonces de l’Arrondissement de Louvain* in de schijnwerpers. Deze orangistische krant verscheen tussen 1836 en 1841 in Leuven en neemt, dankzij haar onverholten taalgebruik en opvallende kleur, een bijzondere plaats in de rijke persverzameling van het stadsarchief in.

Gedurende het feestjaar ‘1831’ zal het stadhuis tijdelijk onderdak bieden aan de beelden van de koningen Willem I en Leopold I. In deze nieuwsbrief kan u de bewogen geschiedenis van de gevelnissen van het gotische stadhuis volgen. Als bijlage ontvangt u trouwens een exemplaar van de brochure ‘Tot herinnering verstaend’, een gelegenheidsgeschenk aan de bevolking van Leuven.

Of Salsa! op het einde van het jaar 200 leden zal tellen hangt op de eerste plaats af van de huidige leden en van de sympathisanten. Word dus lid, hernieuw uw lidgeld, breng nieuwe leden aan en doe mee! Zo zijn wij ook in 2006 opnieuw Samen Actief voor het Leuvens Stadsarchief!

GUSTAAF JANSSENS, voorzitter Salsa! vzw

I N H O U D

Een nieuw Salsa!-werkjaar	1
Rubriek: Oude kranten vertellen	2
Meublez les niches!	4
Rubriek: Uit goede bron	4
De genese van de gotische Sint-Pieterskerk te Leuven	6
De Sint-Pieterskerk als eerste bewaarplaats voor het stedelijk archief	7
Colofon en praktische informatie	8
Activiteiten van Salsa! vzw	8

OUDE KRANTEN VERTELLEN

Een merkwaardig orangistisch zondagsblad

In de rubriek 'Oude kranten vertellen' bekeken we het afgelopen jaar hoe de *Journal des Petites Affiches* in het verleden berichtte over belangrijke gebeurtenissen te Leuven. In 2006 zetten we de traditie verder en gaan we in de rijke perscollectie van het stadsarchief op zoek naar boeiende maar grotendeels onbekende Leuvense kranten. In deze aflevering van Salsal.doc nemen we u graag mee naar de beginjaren van de Belgische onafhankelijkheid.

Na de Revolutie van 1830 was niet iedereen in ons land overtuigd van de voordelen van een onafhankelijk België. Heel wat tegenstanders waren van mening dat de nieuwe staat politiek noch economisch levensvatbaar was en hoopten dan ook dat een tegenomwenteling de absurde Revolutie ongedaan zou maken. Zo streefden de orangisten naar een volledig herstel van het voormalig Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. Ze trachtten de publieke opinie via de pers te beïnvloeden en zowel in Antwerpen, Brussel, Gent als Luik verschenen er orangistische kranten.

In het overwegend patriottische Leuven stonden de contrarevolutionairen niet bijzonder sterk en aanvankelijk was er dan ook geen lokale orangistische pers. De enige opiniekranten in de stad, de liberale *Journal de Louvain* en de katholieke *Petites Affiches de l'Arrondissement de Louvain*, waren immers overtuigd voorstander van de Belgische onafhankelijkheid. Pas na enkele jaren zou er ook in Leuven een orangistische krant verschijnen. Het initiatief kwam van boekdrukker Guillaume Cuelens (1792–1872) en op 3 april 1836 rolde het eerste nummer van de *Feuille d'Annonces de l'Arrondissement*

de Louvain van zijn persen. Het tijdschrift kwam wekelijks op zondag uit en omvatte telkens vier bladzijden. Het werd een opvallende verschijning!

De krant is namelijk gedrukt op rood papier en bevat ondanks haar Franse titel een massa aan Nederlandstalige opiniestukken. Deze artikels zijn steeds geschreven vanuit een orangistische visie en zowel de (inter)nationale gebeurtenissen als de lokale politiek te Leuven passeren er de revue. Men verdedigt hierbij een aantal standpunten die – uiteraard met enige variatie – steeds herhaald worden. De krant neemt in de eerste plaats kordaat stelling tegen de Belgische Omwenteling, *onze glorieuse*, zoals zij deze spottend noemt. De lokale patriotten kunnen evenmin op veel sympathie rekenen en in onvervalst scheldproza worden ze geregeld omschreven als *Lovensche vuylbroeken, die nog stinken naar de pest van 1830* (1 september 1839). Als symbool van de Belgische onafhankelijkheid moet ook koning Leopold I het erg ontgelden en bijnamen als *Luyepol, den Duytschen domkop* of *Popol den reyziger* worden hem geregeld naar het hoofd geslingerd. Het orangistisch alternatief was uiteraard de onmiddellijke restauratie van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden onder Willem I: *Wy wenschen dat ons schoon en vruchtbaer land, zoo spoedig mogelyk van alle schorken, dieven en moordenaers mag verlost worden, en hy van wien wy deze verlossing te wachten hebben, niet zal uytstellen, als eenen Vader des Vaderlands, in ons midden te verschynen. Dan, en niet eerder, zullen onze fabrieken, landbouw en koophandel herleven* (7 januari 1838).

Net zoals de andere orangistische kranten is ook de *Feuille d'Annonces* uitgesproken antiklerikaal. Het berucht *Rood bladje* schrijft vol verontwaardiging over de Belgische clerus, en zowel de bisschoppen als kardinaal Sterckx worden gevisieerd. De aartsbisschop van Mechelen wordt trouwens steevast *Stercus* genoemd, niet toevallig ook de Latijnse term voor mest. Ook de lagere clerus en de Jezuïeten moeten het ontgelden: *Vermits wy zien en onder vinden dat onze hedendaegsche geesteliken werkzaam zyn, om het menschedom wederom tot zyne vorige domheyd en bygeloof terug te brengen [...] zyn wy van meyning, van tyd tot tyd, in ons blad bekend te maken, hoe schandelyk de jesuiten en kloosterlingen zich in vorige tyden hebben gedragen, hunne ontuchtige levenswys in de vrouwen-kloosters en de oorzaak, waerom zy door Clemens XIV vernietigd geworden zyn* (14 juli 1839).

Het weekblad steekt trouwens niet alleen de draak met kerk en clerus, ook de Leuvense *papen-universiteit* en lokale katholieke politici zoals burgemeester Guillaume Van Bockel worden op de korrel genomen. Liberale patriotten worden evenmin gespaard en behalve minister Charles Rogier krijgt vooral de uitgeweken Leuenaar Sylvain van de Weyer het hard te verduren. De *Feuille d'Annonces* brengt dan ook bijna wekelijks nieuws over *Luys Vandeweyer, Petit Sylvain* of *Vandeweyerke*.

De stijl van het *Rood zondagsbladje* doet onvermijdelijk denken aan *Méphistophélès*, het beroemde Frans-Belgisch antiklerikaal tijdschrift uit dezelfde periode vol politieke karikaturen. Het is dan ook niet toevallig dat Cuelens in zijn boekhandel abonnementen op dit laatste blad aanbood en zelfs losse spotprenten verkocht. De *Feuille d'Annonces* heeft echter een uitgesproken eigen stijl en het is de enige orangistische krant die ook een democratische boodschap uitdraagt en opkomt voor de rechten van de arbeidersbevolking: *Ongelukkige werklieden weet gy waerom gy op versleten en byna bedorve strooy moet slapen, en waerom gy uwe kinderen half naekt en bloot voets moet laten loopen? [...] Waerom vraegt gy uw recht niet? Waerom vraegt gy niet om ook vertegenwoordigers naer de kamer te mogen zenden, om de belangen der werkende klasse te verdedigen?* (8 november 1840).

FEUILLE D'ANONNCES

DE L'ARRONDISSEMENT DE LOUVAIN.

(N° 28.) *Dimanche 9 Octobre 1836. (1.re année.)*

La FEUILLE D'ANNONCES paraît tous les Dimanches, tant à Louvain qu'à Tirlemont, Diest, Aerschoot et dans les campagnes. Ces annonces seront affichées en ville. Le prix de l'insertion est de 15 centimes par ligne, et Messieurs les Notaires n'en payeront que 10, eu égard à l'étendue de leurs annonces. Celui de l'abonnement est de sept francs par an, rendus à domicile pour Louvain.

LOVENSCH BLAD

VAN POLITIEKE EN ZEDELijke BYZONDERHEDEN.

GEVOLGD VAN BEKENDMAKINGEN, VAN HET ARRONDISSEMENT VAN LEUVEN.

(N° 41.) ZONDAG 1 Januarius 1845. (7de JAER.)

Bovendien behoorde Cuelens net zoals Jan Frans Willems tot de *taalminnaren*. Deze groep taalbewuste intellectuelen zag het Nederlands als een volwaardige cultuurtaal en betreurde om die reden de scheiding tussen Noord en Zuid. De uitgever kon in zijn krant dan ook niet voorbijgaan aan de benarde positie van het Nederlands in de nieuwe Belgische staat: *Deze tael moet ongetwyfeld leelyk, gemeyn en belagchelyk zyn, vermits de belgen zelfs beschaemd zyn, daarvan gebruyk te maken* (16 juli 1837).

Op 31 januari 1841 wijzigde de *Feuille d'Annonces* plots van naam. Enkele lezers hadden uitgever Cuelens immers de volgende bedenking overgemaakt: *Het schynt voor eerst aen die lezers tamelyk vreemd, dat uw rood bladje in het vlaemsch opgesteld een fransche titel en kenspreuk voert. Minnaers onzer schoone, maer te veel miskende volkstaal, zouden zy geerne den titel en kenspreuk van uw bladje in de tael hunner voorvaderen lezen*. Guillaume Cuelens ging in op de suggestie en herdoopte zijn krant tot het *Lovensch blad van politieke en zedelyke byzonderheden*. Het opvallend rood papier was nog steeds het handelsmerk van de krant en ook de standpunten bleven ongewijzigd: radicaal, orangistisch, antikle-rikaal en democratisch...

In het *Lovensch blad* is de groeiende toenadering tussen de liberale patriotten en de orangisten goed merkbaar. Na de definitieve vrede met Nederland in 1839 stelden de Leuvense orangisten geen hoop meer in een hereniging met het Noorden en ze zochten dan ook langzaam aansluiting bij de liberalen. Dankzij de hervonden eenheid won men de gemeenteraadsverkiezingen van 1842 en met de voormalige orangist Ferdinand d'Udekem trad een liberale burgemeester aan. Het *Lovensch blad* ging geleidelijk haar orangistische stellingnamen milderden en verloor zo haar belangrijkste bestaansreden: na het nummer van 4 augustus 1844 vielen de persen dan ook definitief stil. Guillaume Cuelens zou twee jaar later wel nog een poging ondernemen om een nieuwe radicaal-democratische krant op de markt te brengen. Zonder veel respons, want het succes van de opvolger van het *Lovensch blad* bleef beperkt tot een eenmalig proefnummer van *l'écho de Louvain* op 22 november 1846. Cuelens trok zich definitief terug uit de perswereld en legde zich toe op zijn papier- en boekhandel en de jaarlijkse uitgave van de *Lovenschen Almanak*. In de editie voor het jaar 1862 kunnen we trouwens een gedicht lezen waaruit dui-

delijk blijkt dat de oude vos drie decennia later zijn orangistische streken nog lang niet verloren had: *Hier en aen den overkant – Daer en hier is Nederland...*

Door het onverholen orangisme en haar antiklerikale houding had de *Feuille d'Annonces* uiteraard heel wat politieke vijanden. Zo vroegen de katholieke confraters van de *Petites Affiches* zich op 12 januari 1840 af: *Is er wel eene modder of beerkarre die met meerdere vuyligheyd beladen word [sic] als wel hun ontugdend en walg verwekkend Bladje?*

Toch is het juist dankzij twee oude vijanden dat het *grof rood bladje* voor het nageslacht bewaard is gebleven. Zowel het katholieke stadsbestuur onder burgemeester Van Bockel als de Leuvense Jezuïeten hadden immers – wellicht via een stroman – een abonnement op de krant. Beide reeksen zijn tot op vandaag bewaard gebleven: het exemplaar van de Jezuïeten is thans terug te vinden bij de K.U.Leuven terwijl de jaargangen die de burgemeester ooit voor ogen had nu ter inzage liggen in ons stadsarchief.

Zowel de *Feuille d'Annonces* als het *Lovensch blad* bieden een schat aan informatie over de politieke en maatschappelijke geschiedenis van de eerste jaren na de Belgische onafhankelijkheid. Hou er als lezer wel rekening mee dat elk nummer een massa spot- en scheldnamen bevat waarvan de ware toedracht 170 jaar later niet altijd even duidelijk is. Toch lukt het doorgaans wel om de ware identiteit van de betrokkenen te achterhalen! *Vangespen* is een letterlijke vertaling van de familienaam van burgemeester Van Bockel en volgens hetzelfde principe verwijst *Louis Godgaf* naar schepen Louis de Dieudonné. De hoge wedde van stadssecretaris Antoine Peemans leidde dan weer tot *het manneke van 4000 francs* en stadsarchitect Guillaume Wirix ging voor de orangisten als *Lammeke den barrikadenmaker* door het leven. Wie echter kan vertellen waarom concurrent Joseph Vandenzande, uitgever van de *Petites Affiches*, stevast het *scheef Azorke* genoemd wordt, mag op kosten van ondergetekende een stevige Leuvense pint gaan drinken...

PIET VELDEMAN

Spotprent uit *Méphistophélès* over de vrede van 1839. De definitieve afstand van Luxemburg en een groot deel van Limburg wordt gesymboliseerd door de twee armen van het verminkte België die de ambassadeurs Van de Weyer en Le Hon aan de Nederlandse koning Willem aanbieden. Deze spotprent werd in juni 1840 in Leuven te koop aangeboden door boekdrukkerij Cuelens.

Meublez les niches!

Op donderdag 2 februari 2006 onthulden schepenen van cultuur Denise Vandevorst en Robert Pardon, voorzitter van de Kiwanis-club Leuven, in het kader van het feestjaar 1831 twee nieuwe stadhuisbeelden. Door het plaatsen van de beelden van de Nederlandse vorst Willem I en de Belgische koning Leopold I werd de galerie van belangrijke Leuvense figuren uitgebreid.

Op dinsdag 16 maart 1847 las het liberaal gemeenteraadslid Charles de Luesemans in de Leuvense gemeenteraad een uitvoerig commissieverslag voor over de nissen van het stadhuis en de wijze waarop die zinvol konden worden ingevuld. Twee jaar later werd het verslag in de gemeenteraad aanvaard. Er zou een prijsvraag onder Leuvense beeldhouwers volgen met de opdracht *'transformer la façade du monument en une sorte de galerie historique, où l'on verrait représentés les personnages ayant illustré Louvain...'*

Zelfs de beroemde Franse schrijver Victor Hugo sprak zich uit over de lege nissen van het stadhuis. Tijdens zijn bezoek aan Leuven op dinsdag 17 februari 1852 werd hij door De Luesemans, inmiddels burgemeester, op het stadhuis ontvangen. Volgens Edward van Even onderzocht Hugo het stadhuis van onder tot boven. Hij kroop zelfs in één van de torens om niets aan zijn aandacht te laten ontsnappen. Hugo, die een tegenstander was van algehele restauraties van historische gebouwen, hechtte toch zijn goedkeuring aan het plaatsen van beelden in de leegstaande nissen. Zo schreef hij op 29 februari 1852 een brief aan De Luesemans waarin hij zijn waardering uitte over diens opvattingen in verband met het beeldenproject: *Meublez les niches*. Volgens hem zouden de beelden de opwaartse beweging van het gebouw nog meer accentueren. De brief van Hugo werd persoonlijk gericht aan De Luesemans en niet aan het College van burgemeester en schepenen. Hierdoor bevindt de originele brief zich niet in het stadsarchief. De Luesemans liet wel een afschrift maken van Hugo's brief, die

hij op 31 maart 1852 als *'entièrement conforme à l'original'* ondertekende. Alleen deze kopie berust in het stadsarchief.

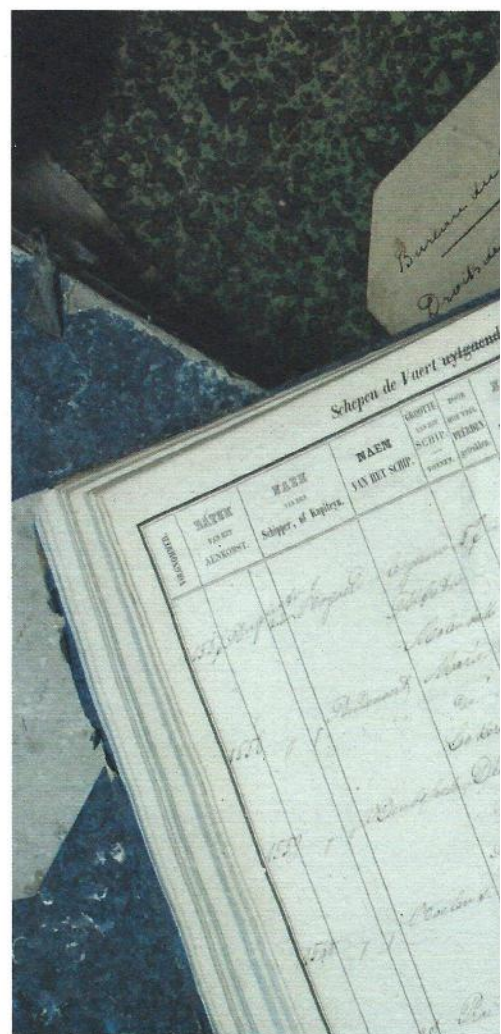
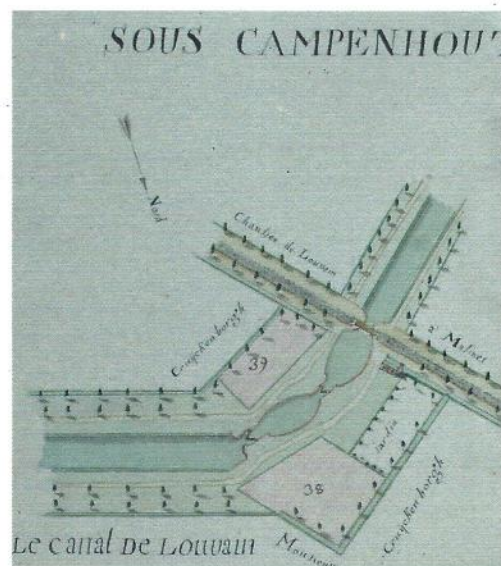
Tussen 1852 en 1903 werden de beelden in de gevel van het stadhuis geplaatst volgens het *'plan d'ensemble'*, dat voorzag in 237 grote en 52 kleine beelden. Vertegenwoordigd zijn de Leuvense graven, de Bourgondische hertogen, de Spaanse en Oostenrijkse vorsten en de Belgische koning Leopold II. Ook Leuvense wetenschappers, schilders, muzikanten en letterkundigen hebben een plaats in de gevel van het stadhuis gekregen. Dat er bij het vullen van de nissen een aantal fouten zijn gemaakt, blijkt uit de positie van de beelden van de 16de-eeuwse Leuvense schilder Jan van Rillaer en van Guy Morillon, secretaris van Karel V. Zij staan in de rij die is voorbehouden aan de hertogen en vorsten. Grote afwezigen in die vorstenrij bleven de Nederlandse koning Willem I, die van 1815 tot 1830 over onze gewesten regeerde en Leopold I, de eerste koning der Belgen. Waarom deze twee vorsten in de 19de eeuw geen standbeeld hebben gekregen, kunt u lezen in de ingesloten brochure *Tot herinnering verstaend*, die eind januari dankzij de medewerking van drukkerij-uitgeverij-boekhandel Peeters, gratis aan alle Leuvenaars werd bezorgd.

De werkgroep rond het feestjaar 1831 vond het, onder impuls van ondergetekende, belangrijk om tijdens dit Leuven herdenkingsjaar van de Belgische onafhankelijkheid de chronologie in de vorstenrij tijdelijk te herstellen. De beelden van Willem I en Leopold I die nu broederlijk naast elkaar staan, werden gemaakt door Ann Dieltjens. Welke technieken zij hiervoor gebruikt heeft, kunt u eveneens lezen in de brochure *Tot herinnering verstaend*.

Een bijzondere dank gaat naar de Kiwanis-club Leuven, en zijn voorzitter de heer Robert Pardon, die de nodige financiële middelen ter beschikking stelde.

GILBERT HUYBENS

Uit goede b Het archief va vanuit onverv

ron

n de Vaart Leuven-Mechelen (1749-1972)

vachte hoek aangevuld

Sinds haar aanleg in 1749 veranderde de Vaart Leuven-Mechelen meermaals van eigenaar. Het archief met betrekking tot deze waterweg bleef echter al die tijd bewaard bij haar eerste archiefvormer: het stadsbestuur van Leuven.

Het voornemen om een kanaal van Leuven naar Mechelen aan te leggen dateert al van 1730. Het Leuvense stadsbestuur liet toen een kostenraming maken en besloot een officiële aanvraag voor de aanleg ervan in te dienen. Het project liep echter vertraging op door de Franse inval in de Oostenrijkse Nederlanden en door de daaropvolgende bezetting van de regio tussen 1746 en 1749. In de zomer van dat jaar werd een commissie belast met de taak om de Oostenrijkse landvoogd, Karel van Lorreinen, toestemming te vragen voor de aanleg van een kanaal naar de Ruppel. Op 20 januari 1750 kreeg de commissie een mondelinge toezegging van de prins. De schriftelijke toestemming volgde negen dagen later via het vaartoctrooi dat keizerin Maria-Theresia verleende. De eerste spadesteek voor het uitgraven van de Leuvense vaart volgde op 9 februari. Landvoogd Karel van Lorreinen kwam daarvoor persoonlijk naar Leuven. Op 21 december 1752 was de bedding geheel uitgegraven. De inhuldiging van het nieuwe kanaal gebeurde op 23 juli 1753 met grote feestelijkheden want de economische verwachtingen waren hoog gespannen.

Gedurende bijna 80 jaar fungeerde de Vaart als een belangrijk doorvoerkanaal naar het oosten. Maar de aanleg van de spoorwegverbinding van Mechelen via Leuven naar Duitsland in 1837 ontnam de Vaart haar monopoliepositie. Het kanaal behield evenwel zijn industrieel belang dankzij de talrijke graanverwerkende bedrijven, die zich vanaf het midden van de 19de eeuw langs haar oevers kwamen vestigen. Na de Tweede Wereldoorlog werd de exploitatie van de Vaart echter marginaal en zelfs verlieslatend. De stad Leuven droeg dan ook in 1972 de Vaart kosteloos over aan de Belgische

Staat. Bij de regionalisering werd het Vlaams Gewest verantwoordelijk voor het kanaal en de dienst der Zeeschelde deed voortaan het beheer. In 1994 werd de NV Zeekanaal en Watergebonden Grondbeheer Vlaanderen opgericht. Het kanaal werd aan deze vennootschap overdragen en kreeg de officiële benaming van kanaal Leuven-Dijle.

De archieven met betrekking tot de Vaart verhuisden niet naar haar nieuwe eigenaars, maar worden tot op vandaag in het stadsarchief bewaard. Ze zijn ondergebracht in twee archieffondsen. De oudste archiefbescheiden worden beschreven in de inventaris van het oud archief door Joseph Cuvelier. Het betreft vooral rekeningen over de bouw van het kanaal (nrs 5907-5995³), jaarstaten over de opbrengst van sasrechten, dijkrechten, kaderechten en bareelrechten, voorwaarden en akten van verkoop van bomen en gesnoeid hout afkomstig van de kanaalboorden en ook staten over de opbrengsten van de trek-schuiten van Leuven naar Kampenhout. Het stadsarchief bezit ook een aantal mooie 18de-eeuwse plannen van de Vaart. Zij worden eveneens in de inventaris van Cuvelier beschreven (nrs. 7090-7096). Naast het vaartoctrooi van Maria-Theresia uit 1750, bewaart het stadsarchief ook een aantal akten betreffende de bouw en de exploitatie van de Vaart. Het kanaalarchief is echter niet als een zelfstandige eenheid in de inventaris opgenomen, wat de zoektocht naar archiefbescheiden over dit onderwerp wel bemoeilijkt.

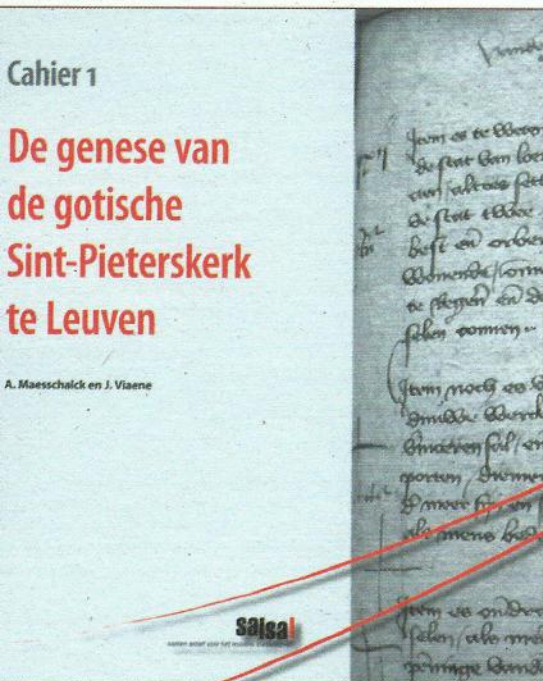
Archiefbescheiden na 1830 vindt men terug via de digitale inventaris van het modern archief van 1830 tot 1976. Onder de rubriek 'openbare werken - bevaarbare waterlopen' kunnen alle documenten betreffende concessies voor het bouwen van dijken, herstellingswerken, aanlegplaatsen, dijkbreuken, bruggen en uitbreidingswerken van de Vaart opgespoord worden. Ook informatie over de schepen, hun laadvermogen en ladingen kan via de stedelijke archiefbescheiden achterhaald worden.

Om de documenten betreffende de vaart-administratie te bestuderen dient men wel het specifieke vakjargon machtig te zijn. Dit vakjargon en de omvangrijkheid van de documenten maakt het niet altijd gemakkelijk de juiste stukken terug te vinden.

Via een nogal verrassende weg slaagde het stadsarchief er onlangs in om zes registers uit het Vaartarchief (periode 1858-1937) terug te verwerven. Jan Caluwaerts ontdekte deze archiefstukken op zondag 18 september 2005 op een rommelmarkt te Winksele. Drie ervan dragen een stempel van het Leuvense stadsbestuur, de overige zijn eveneens duidelijk door de stedelijke administratie van Leuven aangemaakt en dragen de handtekening van de toenmalige burgemeester. Onze alerte Salsal!-ondervoorzitter contacteerde meteen archivaris Marika Ceunen, die ter plaatse kwam. Ze probeerde de man die de zes registers te koop aanbood ervan te overtuigen dat ze eigendom waren van het stadsbestuur en in het stadsarchief bewaard moesten worden. Omdat de verkoper hier geen oren naar had en zijn zoon in paniek zelfs probeerde de registers te doen verdwijnen, werd de politie erbij gehaald. Die nam de zes registers in bewaring en stelde proces verbaal op. Na zowel de archivaris als de verkoper verhoord te hebben, droeg de politie de registers over aan de griffie van de correctionele rechtbank in Leuven. Het stadsbestuur gaf haar advocaat de opdracht om de teruggave van deze archiefbescheiden te vorderen. Begin januari 2006 kon de stadsadvocaat meedelen dat de standhouder het niet tot een rechtszaak over de eigendomsrechten wou laten komen en dat hij ermee instemde om de bewuste registers aan het stadsbestuur over te dragen. Daarmee was de zaak gesloten en kon een gelukkige archivaris deze zes registers aan het archief van de Vaart toevoegen.

De genese van de gotische Sint-Pieterskerk te Leuven

Op 6 december 2006 stelde Salsa! aan haar leden het eerste Cahier voor: *De genese van de gotische Sint-Pieterskerk. Over de allereerste eerstesteenlegging. Over de kerkfabriek en over een anderhalve eeuw oud dwaalspoor* door Alphonsine Maesschalck en Jos Viaene. In haar uiteenzetting hield mevrouw Maesschalck een warm pleidooi voor archiefonderzoek. Hieronder volgt de integrale tekst van deze toespraak.

Een monument zonder archief is als een vreemdeling zonder papieren. Toen de Leuvense Sint-Pieterskerk in 1794 haar archief kwijt geraakte, was haar geschiedenis nog niet geschreven en verloor ze meteen grotendeels haar verleden. Zij kon haar geboortedatum, haar afstamming en haar lotgevallen niet meer bewijzen. Het scheelde dan ook geen haar of de aanhangers van het Frans revolutionaire regime braken de kerk af, ten einde voor het stadhuis een indrukwekkende *Grande Place* te kunnen aanleggen.

Een van de eersten die zich inspande om het monument uit de vergetelheid te halen was Edward van Even. Hij zette zich als jonge historicus zeer vroeg aan de samenstelling van de geschiedenis van de kerk bij middel van gegevens die hij voornamelijk vond in het rijke archief van de stad.

Heel zijn drukke leven zou Van Even met de rehabilitatie van de gotische kapittelkerk bezig blijven. Hij ging er prat op de Diestenaar Sulpitius van Vorst als bouwmeester te hebben ontdekt, die de plannen zou hebben getekend. Hij opteerde ook stevast voor een eerstesteenlegging in het jaar 1425. Maar in zijn standaardwerk *Louvain dans le passé et dans le présent*, liet de oude Van Even plots enige twijfel sijpelen in zijn oorspronkelijke versie van de feiten. Zonder te vermelden waarop hij zich steunde, schreef hij dat de aanvang van de werken aan de kant van de Diestsestraat wellicht enkele jaren vroeger dan 1425 had plaats gehad.

Na zijn dood in 1905, zou deze twijfel aanleiding geven tot zoektochten in de richting van de veertiende eeuw en zelfs tot het uitkijken naar een 'andere onbekende bouwmeester'. Sommigen verschoven de aanvang van de werken aan de nieuwe gotische kerk tot de eeuwwende 1400 en vroeger. De figuur van Sulpitius van Vorst ging in deze deemstering uiteraard ten onder. In de actuele kunstgeschiedenis speelt hij een tweederangs rol.

Ons inziens onterecht, want de schaarse bronnen om hem een ereplaats te ontzeggen, blijken van bij de aanvang zeer oppervlakkig beoordeeld te zijn geweest. De uitdieping en rechtzetting van hun inhoud leiden tot de vaststelling dat Sulpitius wel degelijk de plannen van het zuiverste hooggotische kerkinterieur van Brabant getekend heeft. Zodat hij in gene mate moet onderdoen voor de grote bouwmeesters van de Brabantse gotiek zoals Jacob van Gobbtingen en Jan van Ruysbroek, die het Brusselse stadhuiscomplex op hun naam hebben staan, en Mattheus

de Layens, de bouwmeester van het *Voorste huis*, zoals het versierde onderdeel van het Leuvense stadhuiscomplex in de bouwrekeningen wordt genoemd. Voor dit hele complex, nota bene, tekende Sulpitius van Vorst de eerste plannen.

Door aan Sulpitius te geven wat aan Sulpitius toekomt, openen zich nieuwe deuren. Met dit eerste Cahier van het jonge Salsa! pogen we niet alleen een hardnekkig dwaalspoor op te ruimen, maar ook een aanloop te nemen tot de herziening van de bouwgeschiedenis van Brabants mooiste kapittelkerk. Aan de hand van het bewaarde archiefmateriaal kan aangetoond worden dat de allereerste steenlegging niet per toeval doorging in het jaar waarin de Leuvense universiteit werd gesticht. De stadsoverheid verkreeg in het wonderjaar 1425 haar fel begeerde universiteit, na de kapittelleden te hebben beloofd hen intens bij de hoogste leiding en werking ervan te zullen betrekken en, bovendien, na hen aanzienlijke geldelijke steun te hebben toegezegd om onverwijld met de bouw van een schitterend nieuw koor te beginnen. In een volgende bijdrage nemen we ons voor op deze samenloop van grote belangen verder in te gaan.

Het onderwerp van vandaag, waarmee we reeds een tijdje bezig zijn, leent zich uitstekend tot het illustreren van de uitzonderlijke waarde van het archivalisch onderzoek voor de geschiedenis van de bouwkunst. Vier hoofdstukken van de vijf, die het Cahier telt, bestaan louter uit archivalische analyses, vertrekkend van teksten stammend uit het stedelijke archief van Leuven. Het vijfde hoofdstuk is gewijd aan iconografisch onderzoek, maar ook daar komt hetzelfde archief herhaaldelijk

aan bod. De onuitputtelijke rijkdom van de Leuvense archievenschat blijft ons dagelijks verbazen en uitdagen. Zeer vroeg hebben we ervaren dat de Leuvense schatkamer niet enkel de Leuvense kunstgeschiedenis dient, maar een veel breder gebied ten goede komt. Ter illustratie een voorbeeld: Brussel zag in 1695 zijn stadsarchief in de vlammen opgaan, ramp waaraan alle bouwrekeningen van zijn stadhuis ten prooi vielen, behalve één enkele, handelend over de maand oktober 1405. Daarin viel het vijftiende-eeuwse jargon van de Brusselse bouwvakkers pas goed te begrijpen, toen we zijn inhoud confronteerden met de bouwrekeningen van het Leuvense stadhuis. Leuven had reeds in het begin van de vijftiende eeuw het Brusselse stadhuis verkozen als haar

na te volgen model, maar de ironie van het lot wil dat het fiere Brusselse monument nu voor zijn geschiedenis in aanzienlijke mate afhankelijk is geworden van het Leuvense archief.

Het werk dat we u vandaag aanbieden is ook voor ons een eerste steen. Een halve eeuw geleden verkozen we ons onderzoek te beperken tot de *burgerlijke* bouwkunst. Vergeleken met de bloeiende studie van de religieuze monumenten in ons land, was het onderzoek van burgerlijke bouwsels, vooral van de woningen, toen erg verwaarloosd. Wanneer we nu voor het eerst de genese van een gotische kapittelkerk nakijken, dan vloeide dit voort uit de behoefte om Sulpitius' rol bij de vernieuwing van het volledige stadscentrum, in het midden van de vijftiende eeuw, beter te leren kennen. Veel wijst immers op zijn betrokkenheid bij de planning, die zich niet alleen tot de vernieuwing van de Sint-Pieterskerk beperkte. Nu we daarover meer en meer zekerheid krijgen, moet ook de aandacht worden verlegd naar de geest-

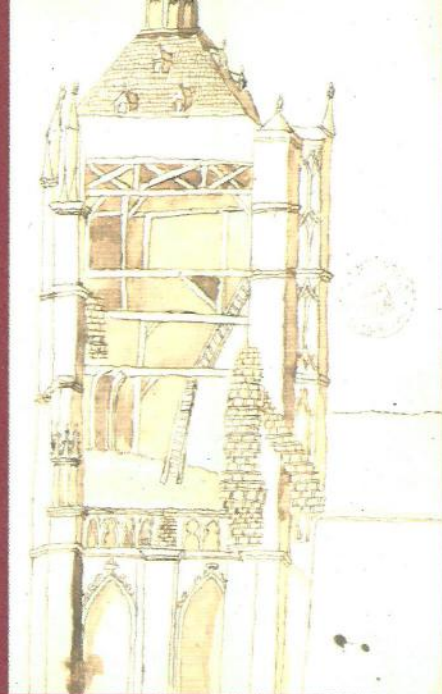
telijke en wereldlijke bouwheren die hem tussen 1425 en 1439 instructies hebben gegeven. Zij waren de financiers en de machtige leiders van dit scheppingsproces. Zolang er geen zekerheid bestond omtrent het tijdstip van de allereerste eerstesteenlegging van de gotische Sint-Pieterskerk, was het niet mogelijk op zoek te gaan naar deze sterke figuren, uit wier hechte samenwerking het hart van de stad herboren werd.

Tenslotte mag er bij een gelegenheid als deze wel eens gewezen op de genoegens die het archiefonderzoek met zich brengt. In strijd met de karikaturale voorstellingen, bestaat dit werk niet uit een eindeloos, passief snuffelen in stoffige papieren. Gericht zoeken naar informatie in een ver verleden is op reis gaan in een vreemde wereld, is contact nemen met mensen van vlees en bloed. Hun taal, gewoonten, verplichtingen, plagen, feesten en vreugden vallen best met de onze te vergelijken. Vaak loont het ook de moeite hen fysiek te gaan opzoeken in de plaatsen waar ze hebben geleefd en gewerkt. Dit instrument maakt sinds lang deel uit van onze onderzoeksmethodiek. Zo bracht de studie van het archief van het Van Dale-college ons driemaal naar de Canarische Eilanden, waar de familie van Dale een schat van herinneringen achterliet, die ook voor haar Leuvense stichting van groot belang zijn.

Archivalisch onderzoek lijkt bovendien op archeologische opgravingen, niet in de materie maar in de nagelaten teksten. Het vereist evenzeer kritisch en creatief optreden, studie van de gevonden teksten, oog voor het detail, uithoudingsvermogen en koppig doordringen tot een juist antwoord. Wanneer uiteindelijk de doorbraak volgt, is er de kick van het *Eureka!*, waarvoor gelijk welke wetenschapper leeft. Soms zijn de kleine vondsten de meest heugelijke. Voor ons gaat het ditmaal om het terugvinden van de geldkoffer waarin de stad de penningen liet storten voor de bouw van de nieuwe kerk, in uitvoering van de beslissing van de stadsraad tot de subsidiëring van de werken, genomen in december 1425. In dit wonderjaar verrees Leuven definitief uit het diepe verval tussengekomen na het midden van de veertiende eeuw.

Wij nemen u mee in het labyrint van ons onderzoek en wensen u veel lees- en kijkgenot.

ALPHONSINE MAESSCHALCK

De Sint-Pieterskerk als eerste bewaarplaats voor het stedelijk archief.

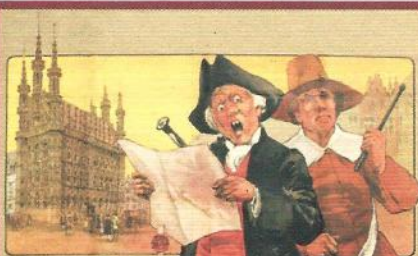
De Romaanse Sint-Pieterskerk was niet enkel een gebedshuis maar ook de eerste bewaarplaats voor het archief van de stedelijke administratie van Leuven.

Het archief van de stad bestond destijds voornamelijk uit perkamenten akten en werd samen met het kapittelarchief en de stukken van de hertogelijke kanselarij in de kerk bewaard. Hierdoor deed de Sint-Pieterskerk dienst als belfort en werd ze op 1 december 1999 samen met 23 andere belforten door de UNESCO als Werelderfgoed erkend.

Een brand in 1176 verwoestte de kerk maar na de heropbouw kreeg het archief van de verschillende archiefvormers weer een plaats in een toren van de Sint-Pieterkerk. Ook de stadscharters, de privileges, het stadszegel en het zegel van de hertog werden er bewaard. De stadswerklieden richtten deze toren speciaal in met een stenen trap, ijzeren vensters met tralies en versterkte deuren. Waardevolle voorwerpen werden in een speciale koffer gelegd, de zogenaamde *Comme*, die in een afgesloten kamer in de toren was ondergebracht.

Om veiligheidsoverwegingen werd in 1571 het charterarchief naar het stadhuis overgebracht en toevertrouwd aan de 'goede' zorgen van de stadspensionaris. De godsdienstoorlogen hadden immers duidelijk gemaakt dat het respect voor kerkelijke gebouwen niet meer absoluut geldend was. Bovendien was de toren van de Sint-Pieterskerk het jaar voordien erg toegetakeld bij een instorting.

MARIKA CEUNEN

praktische informatie

Salsa! vzw
Samen Actief voor het
Leuvens StadsArchief!

Maatschappelijke zetel
Stadsarchief Leuven,
Rijschoolstraat 4/001
3000 Leuven

www.leuven.be/salsa

Bestuursleden

Gustaaf Janssens (voorzitter),
Jan Caluwaerts (ondervoorzitter),
Bieke Jorissen (secretaris),
Mark Mellaerts (penningmeester),
Gilbert Huybens (Public Relations)

U kan lid worden van Salsa! vzw

door overschrijving van
€ 10 (voor gewone leden) of
€ 25 (voor steunende leden)
op volgend rekening nummer:
068-2420772-67
Dit lidgeld omvat de driemaandelijks
nieuwsbrief, een gunsttarief bij
publicaties en gratis toegang tot
de activiteiten van de vriendenkring.

Stadsarchief Leuven

Rijschoolstraat 4/001
3000 Leuven
T 016 30 08 69
F 016 23 40 06
E archief@leuven.be

Openingsuren leeszaal

Dinsdag: 9.00 tot 20.00 u
Woensdag-donderdag: 9.00 tot 17.00 u
Vrijdag: 9.00 tot 16.00 u

Salsa!.doc

C O L O F O N

is een driemaandelijks nieuwsbrief,
uitgegeven door Salsa! vzw,
de Vriendenkring van
het Leuvens stadsarchief.

Het abonnement is inbegrepen
in de lidmaatschapsbijdrage voor de vzw.

Redactie

Marika Ceunen,
Piet Veldeman

Redactieadres

Stadsarchief Leuven

Verantwoordelijke uitgever

Gustaaf Janssens
Maria-Theresiastraat 87
3000 Leuven

Foto's

Eric Dewaersegger,
Stadsarchief Leuven

Druk en vormgeving

Leën Offsetdruk | Hasselt

Activiteiten van Salsa! vzw

Te koop: 'Vrijgevochten Stad. Leuven en de Revolutie van 1830 | 1831'

Speciaal voor het Leuvense deel van de tentoonstelling 'Broedertwist. België en Nederland en de erfenis van 1830 | 1831' verscheen een nieuwe publicatie over wat er in onze stad gebeurde tussen augustus 1830 en augustus 1831. De Leuvense hoofdrolspelers krijgen in de publicatie een biografie en een studie van de monumenten en de herdenkingen geeft een beeld van de erfenis van de bewogen periode. U kan deze publicatie voor € 19,50 aankopen aan de balie van het stadsarchief.

Te koop: Het eerste Salsa!-Cahier

Op dinsdag 6 december 2005 werd het eerste Salsa!-Cahier officieel voorgesteld met als titel 'De genese van de gotische Sint-Pieterskerk te Leuven. Over de allereerste eerstesteenlegging. Over de kerkfabriek en over een anderhalve eeuw oud dwaalspoor'. Deze publicatie van Alphonsine Maesschalck en Jos Viaene is nog voor € 10 te koop aan de balie van het stadsarchief.

Erfgoeddag 2006: De zeven Leuvense geslachten en hun heraldiek

De Erfgoeddag van 23 april 2006 staat in het teken van 'Kleur'. Als thema koos het stadsarchief voor de zeven Leuvense geslachten en hun heraldiek. Wie meer wil weten over deze geslachten kan terecht op de lezing van ondervoorzitter Jan Caluwaerts, die om 11.30 uur een uiteenzetting geeft over deze legendarische families. Bezoek zeker ook de binnenkoer van Tweebronnen en laat je net zoals vorig jaar door het stadsarchief verrassen!